

2023-10-10

Samtal kring en hållbar och hälsosam konsumtion av mat

Bakgrund

* Livsmedelsstrategi 2.0

Landsbygdsdepartementet arbetar med en reviderad livsmedelsstrategi 2.0. Departementet har haft ett flertal möten med olika intressenter från såväl näringen som civilsamhället i form av konsument-, miljö- och djurskyddsorganisationer. Det har varit öppet för inspel fram till midsommar. Avsikten är inte att gå till riksdagen med ett nytt förslag, utan att göra revideringar i livsmedelsstrategin från 2017. Ansatsen är en ökning av svensk livsmedelsproduktion, stärkt konkurrenskraft och ökad lönsamhet. Ansatsen i den uppstartade djurskyddsutredningen är densamma. I statsministerns regeringsförklaring den 12 september nämndes dock speciellt ett starkt svensk djurskydd i samband med en stärkt svensk livsmedelsstrategi.

* NNR 2022 och svenska kostråd.

Arbetet med att utarbeta nordiska näringsrekommendationer (NNR) har avrapporterats på Nordiska ministerrådet i juni 2023. Att inkludera hållbarhet, miljö och klimat var nytt för NNR, men inte för Sverige. Från Rune Blomhoff, ansvarig projektledare, betonas att NNR inte omfattar produktion, socioekonomiska aspekter och djurvälstånd och att det är upp till nationella myndigheter att forma nationella kostråd.

Regeringen har gett i uppdrag till Livsmedelsverket att tillsammans med Jordbruksverket avrapportera förslag till kostråd senast 30 april 2024.

Livsmedelsverket ska genomföra en konsekvensanalys av hur de miljömässiga hållbarhetsaspekterna som har integrerats i NNR 2023 kan påverka den svenska livsmedelsproduktionen och beskriva komplexiteten med dessa avvägningar mellan hälsa och miljö.

Myndigheten ska också analysera vilka effekter de miljömässiga hållbarhetsaspekterna som har integrerats i NNR 2023 skulle få om de direkt införlivas i de svenska kostråden då det gäller utsläppen av luftföroreningar och växthusgaser samt effekter för biologisk mångfald och djurvälstånd.

Livsmedelsverket ska vidare i detta sammanhang särskilt beakta fördelarna med animalie- och mjölkproduktion kopplat till matens näringstäthet samt möjligheten att nyttja betesmarker och vallodling för dess framställning.

Under processen har det framförts skarp kritik på hållbarhetsaspekterna från särskilt de nordiska bondeorganisationerna. Utfallet har också kritiserats av KSLA och Jordbruksverket eftersom tyngdpunkten i rekommendationerna ligger på klimatpåverkan, medan andra hållbarhetsaspekter som biologisk mångfald, övergödning, bekämpningsmedel o s v har beaktats marginellt.

Det är framför allt animalierna som diskuteras. Rent allmänt rekommenderas att ersätta animalier med växtbaserade alternativ. Det innebär max 350 g rött kött per vecka av hälsoskäl och av miljöskäl väsentligt mindre. Med rött kött avses såväl kött från idisslare som gris, vilket skapar problem när det gäller att belysa effekterna. Det finns ingen rekommendation kring vilket kött som ska väljas till skillnad från fisk. Det vita köttet, d v s kyckling, bör inte öka. När det gäller mejeri gäller 250 - 500 g och helst fettlåga produkter. Mejeriprodukter

bidrar med många viktiga näringsämnen. Konsumerar man under 250 g rekommenderas andra berikade livsmedel. Fisk rekommenderas 300 - 450 g per vecka från hållbara bestånd.

Regeringsuppdrag om insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (förkortat HHLK)

Dåvarande regering gav i april 2021 Folkhälsomyndigheten och Livsmedelsverket i uppdrag att ta fram förslag till nationella mål med indikatorer för att ge en tydlig inriktning för arbetet med hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion i Sverige. Uppdraget ska vara rapporterat januari 2024. Detta uppdrag berör inte Livsmedelsverkets uppdrag att utarbeta nationella kostråd. Utredningen omfattar frågeställningar som inte omhändertas på annat sätt. Det innebär att antibiotikaresistens eller djurvälstånd inte omfattas.

Myndigheterna har ordnat två breda dialogmöten med representanter för myndigheter, livsmedelskedjan (primärproduktion, livsmedelsindustrin och dagligvaruhandeln) och civilsamhället. Utredningen har utarbetat tre huvudmål och sex delmål samt gett förslag till insatsområden.

Huvudmål är ökad och jämlik hälsa, att klimatpåverkan och negativ påverkan på biologisk mångfald och ekosystem minskar. Delmålen är minskning av energitäta och näringsfattiga livsmedel med 40 procent, minskning av köttkonsumtionen (alla köttslag) med 30 procent, ökning av baljväxter, grönsaker, frukt och bär med 20 procent och att 50 procent av spannmålen ska utgöras av fullkorn. Konsumtionen av fisk och skaldjur ska öka och saltkonsumtionen minska med 30 procent.

Delmålen gäller från 2023 till 2035 (utom salt som gäller 2030). Till delmålen finns i tillämpliga fall rekommendationer om val av livsmedel som ekologiskt, naturbeteskött eller fiskar från hållbara bestånd. Utgångspunkt är enligt uppgift svenska miljömål och FN:s Agenda 2030.

När det gäller insatsområden konstateras att livsmedelskonsumtionen är komplex och behöver hanteras på flera arenor och av många aktörer. Allt från regering och riksdag, offentlig sektor, livsmedelsaktörer, forskningsfinansiärer, EU/WHO till intresseorganisationer. Man missar medias och sociala mediars omfattande påverkan på konsumtionen av livsmedel.

Man kan notera att man valt att sätta mål för minskning av negativa effekter på biologisk mångfald i stället för att ha mål för ökad biologisk mångfald enligt svenska miljömål eller åtaganden enligt EU:s habitatdirektiv som kräver en kraftig ökning av naturbete eller åtaganden enligt COP 15.

När det gäller minskningen av köttkonsumtionen buntar man ihop alla köttslag, vilket skapar problem från hållbarhetssynpunkt. Man vill minska konsumtionen av rött kött, vilket omfattar såväl kött från idisslare som griskött. Å andra sidan rekommenderar man ekologiskt kött eller naturbeteskött dvs kött från betande djur som bidrar till biologisk mångfald. Om konsumtionen gynnar gris och kyckling tappar vi målet för biologisk mångfald och gynnar odling av grödor som använder bekämpningsmedel. Det är också värt att notera att mejeriprodukter inte alls ingår bland de sex delmålen. Sanningen är ju att mjölkproduktionen också genererar köttproduktion – f f a utslagskor och tjurkalvar (om man inte väljer enbart könssorterad sperma).

Problematisering

Konsumtion – produktion

De två regeringsuppdragen, svenska kostråd och hållbar och hälsosam konsumtion behandlar konsumtionen av livsmedel. Båda uppdragen vill påverka den offentliga upphandlingen. Syftet är också att påverka livsmedelsföretagens och dagligvaruhandelns utbud och konsumenternas efterfrågan. Man kan förvänta sig att en ändrad konsumtion också i förlängningen påverkar den svenska produktionen och importen. Kortsiktigt påverkas just nu den svenska matmarknaden av inflation med höga livsmedelspriser, som snabbt har ändrat konsumenternas beteende. Man handlar mindre och billigare – lågprisbutiker och EMV. Efterfrågan, utbud och produktion av ekologiska produkter viker rejält.

Situationen inbjuder till dialog och samtal kring vägen framåt.

Hur bedömer vi att konsumtionen av olika livsmedelsråvaror kommer att förändras?

Hur bedömer vi att NNR och HHLK påverkar svensk produktion av livsmedel?

Hur kan en ökad svensk produktion enligt livsmedelstrategin samordnas med NNR:s med HHLK:s ambitioner?

Var kommer beredskapsaspekterna, svensk självförsörjningsförmåga in?

Vad kommer hända med importen av mat?

Hur stämmer NNR och HHLK med svenska miljömål?

Generationsmålet, ett rikt odlingslandskap, ett rikt växt- och djurliv, en giftfri miljö samt svenska ambitioner när det gäller djurvälstånd.

Vad blir effekterna av NNR:s fokus på klimatpåverkan och mindre på andra hållbarhetsaspekter?

Vad blir effekten av att såväl NNR som HHLK buntar ihop olika djurslag? NNR (rött kött omfattar idisslare och gris) HHLK (buntar ihop alla djurslag)

Vad blir effekten av att inga hållbarhetskrav ställs på produktionen av växtbaserad mat till skillnad mot kött och fisk?

Sammanfattningsvis finns ett behov av att greppa helheten. Det var också något som framfördes på dialogmötet med HHLK. Vi Konsumenter bjuder därför in intressenter till ett öppet samtal kring den framtida konsumtionen och produktionen av mat i Sverige. Det som skiljer vårt arbetssätt är att vi inbjuder till ett öppet samtal där alla får komma till tals samtidigt – öppenhet och transparens. Att inbjuda till samtal har VK tillämpat när det gäller växtbaserad mat 2019, när det visade sig att det inte fanns underlag för ett traditionellt seminarium.

Oktober 2023
Gunnela Ståhle